

per pactionem a Zvetkovic, administratorum consilii Iugoslavici Praeside, et Markovic, exteris negotiis praefecto, subscriptam. Id vero non sine exteris atque internis difficultatibus acciderat: Anglia enim, vix post Berolinense colloquium, interpellationes suas, easque non minis vacuas, Iugoslavorum administris praebuerat, quorum tres se magistratu abdicaverant. Quum vero conventa favorabilia quidem Iugoslavorum populo intercessissent, cui promissum erat «axis» copias nunquam Iugoslaviae fines praetergressuras, et in Europae nova compositione ostium tamdiu exoptatum ad Aegeum mare Iugoslavis concessum iri, sperandum erat fore ut interna dissidia sopirentur. Ex adverso, vix e Germania reduces, duo administris repentina vi in vincula coniiciuntur, adulescens rex Petrus II summa imperii potitur, eius tutor ac in rebus publicis vices gerens Paulus princeps patria extorris fit, novumque administratorum collegium sufficitur, copiarum duce Simovic praefecto, tumultusque tum Bellogradi tum in ceteris civitatibus, praeter Liburniae (quae vulgo *Croatia* nunc appellatur), in Germanos Italosque excitantur; ex quibus facile coniiciendum est, belli incendium et brevi illuc iri prolatum.

Num et ipsum Atlanticum oceanum erit praetergressurum? Septentrionalis enim Americae foederatarum civitatum Praeses Roosevelt, civitates ipsas edicens «populi imperii navalium» esse debere, legem rogavit, ut Americana auxilia armorum, navium commeatuumque mitterentur Angliae, Graeciae, Sinis populisque omnibus, quorum territoria hostiliter occupata fuissent. Non est dubium quin Germani omni vi obstituri sint; qui subaqueas lntres suas iam in Atlantico oceano disseminarunt.

Qui quidem Germani sese cum Italis in Africa coniunxerunt ad repugnandos progressus Anglorum, qui, longe superioribus copiis et munimentis bellicis ab Australia aliisque «dominiis» coloniisque suis de-

ductis, ad Cyrenaicas oras, Bengasi usque urbem, processerant.

Pax in Oriente composita

Inter tot tantasque rerum lacrymas gaudet profecto animus pacem referre sine sanguinis effusione compositam: eam dicimus, quam die xi mens. Martii huius labentis, Iaponia interprete, Thailandia cum Indo-Sinarum Gallico imperio pacta est.

POPLICOLA.

SOCII ET LECTORIBUS COMMENTARII NOSTRI HUMANISSIMIS

In sedis nostrae recenti translatione, malo casu factum est, ut exemplaria nonnullorum fasciculorum, quae superfuerant et ad ALMAE ROMAE collectiones integras effunditus servaveramus, desperita fuerint. Haec sunt:

*Ann. XVII (1930) fasc. mens. Ianuarii;
Ann. XX (1933) fasc. mens. Iulii, Octobris, Novembris et Decembris;*

Ann. XXVII (1940) fasc. mens. Ianuarii, Februarii et Aprilis.

Si quis Sociorum aut Lectorum nostrorum exemplar aliquod ipsorum fasciculorum habeat, neque ei grave sit illud a se abalienare, gratissimum nobis fecerit si, pro sua humanitate, nobis reddere voluerit.

A. R.

IMPRIMATUR:

† Fr. ALFONSUS C. DE ROMANIS, Ep. Porphyreonen.
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

ALMA ROMA

QVIDQVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Per.
Lat
011

C. DEL VECCHIO.

VARIA

Quum de rebus dubiis disserimus, tutissimum esse, si statim de ea ipsa agatur, in qua totius controversiae cardo vertitur.¹

Ex belli inter Populum Romanum et Latinos orti principiis et consultationibus observare debemus, quum de rebus dubiis disserimus, tutissimum esse, si statim de ea ipsa agatur, in qua totius controversiae cardo vertitur, nec suspensa tenere suffragia oportere, sed decernere quid faciendum sit citissime. Cui rei documento esse potest eorumdem Latinorum consilium, tunc temporis captum, quum de suscipiendo adversus Romanos bello ageretur. Nam quum Romani de sociorum defectione subinde magisque suspicarentur, eo quod in Samnites foederatos suos bellum gererent; tamen tamquam de Samnitibus, non de se curam agerent, decem principes Latinorum Romanum evocaverunt, ut cum iis agerent de pace conservanda, utque si qua ratio esset, illos absque armis in amicitia retinerent. Latini haud dubii super qua re evocarentur, concilio habito, quid actum iri secum credant, quid ad ea responderi placeat, referunt; et quum alii aliud censerent, tum Annius, eorum praetor, inter cetera haec dixit: Ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, ut cogitatis magis quid agendum nobis quam quid dicendum: facile erit explicatis consiliis accommodare rebus verba. Haec vera est consultandi ratio, ut ad summa rerum capita spectemus et de iis statim decernamus, et proposita esse deberet haec Annii sententia omnibus qui magnas res tractant. Neque enim convenit disputare de verbis quibus agendum sit et adversarii respondendum. Sed quid facere velis aut debeas, hoc constituere oportet: quo

¹ Ex NICOLAI MACHIAVELLI opere: *De republica disputationes ex prima decade T. Livii latine vertit H. BINDI.*

facto non possunt verba deesse. Existimavi autem haec Annii verba huc transferenda propter tot errores, quos commissos esse novi ob consilii ambiguitatem et suspensa nimis diu de rebus iudicia, non sine magno damno.

De Astrologo et Viatore

Contemplans quidam noctu caelum et stellas, in fossam, quam ante pedes traductam non viderat, incidit. Tum alias eadem iter faciens, quum de gemitu illius et oratione quod acciderat cognovisset: — Optime — inquit — tu qui os in caelum erigebas, terram potius intueri debueras.

Fabula ostendit, reperiri quosdam, qui futura praedicare non dubitant, quum quae ante pedes sunt non videant.

locosa

TUCCUM Pater saepe saepius opportune admonet. Recens ita :

— Cogita, fili mi, quam magno stent litterarum et artium studia!...

Cui TUCCUS :

— Atqui tu grates diis de me agere potes: paululum enim illis vaco!

Aenigmata

I

Mollis sum fructus, quem dat non molle putat [men.

Principium varias? En, iubar irradiat. Mutatur rursus mea princeps littera? Saepe tramitis incerto sum tibi subsidio.

II

Magnificus clavus vesti decus addere possum. Vocalem muta! Mota fluenta lego.

FR. PALATA.

Aenigmata in superiore Martii mensis fasciculo proposita his respondent: 1) Nothus-Notus; 2) Nerva-Minerva.

Ann. XXVIII

Romae, mense Aprili MCMXLI

Fasc. IV

ALMA ROMA

LATITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Premium subnotationis an. MCMXLI est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequans; ante solvendum rectoque tramite mittendum sive ad JOSEPHUM FORNARI doct. Romam, Via di S. Maria dell'Anima, 39 sive ad Typographiam Polyglotam Vaticanam, Città del Vaticano

DE LATINI SERMONIS NOTIS SINGULARIBUS¹

De quibusdam vocibus omittendis

a) Latine adverbium quandoque subauditur, vel etiam alteri vocabulo eius iam inest sensus.

EXEMPLA: *Perspicere - Perquirere - Pervestigare - Pervidere - Percallere* — *Tum* (solummodo) illud fit, quod ab amico est profectum, si cum studio est profectum (CIC.) — *Semel* (tantum) - *Pauci* (tantum) ex tanto numero se incolumes in castra recipiunt (CAES.) — *Corpus*, etiamsi *mediocriter* (tantum) aegrum est, sanum non est (CIC.) — *Hoc ex parte* (tantum) verum esse videtur (CIC.) — *Ingenium* haud *pernoram* hospitis (PLAUT.) — In medio qui scripta foro *recidunt* sunt multi (HOR.) — Hortensio quamquam faveo, tamen illum (tantummodo) aetati sua praestare cupio (CIC.) — Ingemiscere nonnunquam viro concessum est idque raro (tantum) (CIC.) — *Unus* (tantum) - *Aliquis* (tantum) - In columitati sua (satis) consuluere (CIC., PHIL., II, 15, 38) — Rarum est genus eorum qui se a corpore avocent et ad divinarum rerum cognitionem cura omni studioque rapiantur (= trahantur magna vi) (CIC.) — Ne Catoni anteposueris Socratem. Huius enim facta, illius (tantummodo) dicta lau-

¹ Cfr. fasc. sup.

dantur (CIC.) — Persuadent mathematici terram, ad universum caeli complexum, quasi (tantummodo) puncti instar obtinere (CIC.) — Ego, qui (tantummodo) sero graecas litteras attigissem, tamen Athenis complures dies sum commoratus (CIC.).

b) In duplice interrogazione indirecta, prior particula non raro demitur, brevitatis causa.

EXEMPLA: Sylla dicit se venisse quae- situm a rege pacem *an* bellum agitatus foret (SALL.) — Vivat *an* mortuus sit, quis scit aut curat? (CIC.) — Mulier in iram ex precibus versa: « *Sine, priusquam comple- xum accipio, sciam ad hostem an ad filium venerim* » (TIT. LIV., II, 40) — Delibera- batur de Avarico incendi placeret *an* de- fendi (CAES.) — Postrema syllaba brevis *an* longa sit, in versu non refert (CIC.) — In commune consultant, intra tecta subsi- stant *an* in aperto vagentur (PI.) — Pecu- niae *an* famae minus parceret, haud facile decerneret (SALL., CAT., XXV) — Nunc vero non id agitur, bonis *an* malis moribus vivamus, neque quantum aut quam magni- ficum imperium populi Romani; sed, cuius haec cumque modi, nostra *an* nobiscum una hostium futura sint (SALL., CAT., LII) — Sapientia sola per se beatos efficiat *necne*, quaestio est (CIC.) — Demus bene- ficium *necne*, in nostra potestate est (CIC.) — Quaeritur Corinthiis bellum indicamus *anon* (CIC.) — Tarquinius Superbus Pri- sci Tarquinii regis filius neposne fuerit,

parum liquet (TIT. LIV.) — Parthi Euphratem transierint necne, praeter te video dubitare neminem (CIC.) — In Aquis varie bellatum est, adeo ut in incerto fuerit vicis sent victime essent Romani (TIT. LIV.).

c) Latino non opus est verbis aut dicti- nibus verbalibus, quibus vox praecipua eluceat: ipso enim loco eluet.

EXEMPLA: *Ego faces iam accensas ad huius urbis incendium comprehendendi, protuli, extinxii. Me Catulus, princeps huius ordinis, parentem patriae nominavit. Mihi hic vir clarissimus, Gellius, civicam cor- ronam deberi a republica dixit (CIC., Pis., 3) — Haec ego semper de vobis expe- tivi, haec optavi, haec precatus sum (CIC., Pis., 20) — De una re solum dissident Academici, de ceteris mirifice congruunt (CIC., Leg., I, 20) — Sit rex bonus quasi tutor et procurator rei publicae; sic enim appelletur quicumque erit rector et gubernator civitatis (CIC., Rep., II, 29) — Hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculum que occupatos (SEN.) — Hoc labores suos dulci obiectabat solatio (SEN.) — Haec sunt duo exempla eius fiduciae (A. GELL.) — Rem atrocem, nec tantum epistola dignam, Largius Macedo a servis suis passus est (P. I.) — Longius tendit hoc iudicium meum (QUINT.) — Deus nobis haec otia fecit (VERG., Eclog., I) — Concordia par- vae res crescunt, discordia maximae dilabuntur (SALL.) — Sua vitia insipientes et suam culpam in senectutem conferunt (CIC.) — Ex te ipso rem audivi (CIC.) — Intus insidiae sunt, intus inclusum periculum est, intus est hostis (CIC., Cat., II, 5).*

d) Certa adiectiva latine omittuntur, quum aut nomini substantivo iam insint, aut prorsus deficiant, aut saltem facile subaudita intelligantur.

EXEMPLA: Q. Mucius nullo apparatu (inutili), pure et dilucide (dixit) (CIC., De orat., I, 53, 229) — Evidem arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit (CIC.).

— Tu longius iam processisti, quam ut possis *verbis* sanari (SEN., Ir., I, 16) — Dicacitatis moderatio distingue oratorem a scurra, et quod nos cum *causa* dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus aliquid (CIC.) — *Occasio* est et *tempus* (PLAUT.) — *Voluptas* (= fruitio materialis) - *Res* (= obiectum materiale) - Nullum nisi *loco* positum verbum videres (CIC.) — Lacedaemonii *tempus* Alcibiadis interficiendi quaerere instituerunt (CORN. NEP., Alc., 5) — *Occasio* videbatur rerum novandarum propter ingentem vim aeris alieni (TIT. LIV., VI, 35).

e) Certa substantiva saepius omittuntur quam exprimuntur, ut « *munus, officium, etc.* » cum « *est* » et genitivo.

EXEMPLA: Magni animi *est* iniurias despicer - In ornato urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis: victoriae putabat *esse* multa Romam deportare, quae ornamenta urbi esse possent; humanitatis, non plane exspoliare urbem, praesertim quam conservare voluisset - Hominis *est* enim affici dolore, sentire, resistere tamen et solatia admittere, non solatiis egere - Non nostrum *est* inter vos tantas compnere lites (VERG.) — *Est* igitur *proprium munus* magistratus intelligere se gerere personam civitatis debereque eius dignitatem et decus sustinere, servare leges, iura describere, ea fidei suae commissa meminisce (CIC., Off., 1) — *Iustitiae* primum *est munus*, ut ne quis cui noceat (CIC.) — Inter omnes hoc constat *virorum* esse *fortium* toleranter dolorem pati (CIC.) — *Artis* maxime *proprium* *est* creare et gignere (CIC.) — *Cuiusvis hominis* *est* errare; nullius nisi *insipientis* in errore perseverare (CIC.) — Secundas res immoderate ferre *levitatis* *est* (CIC.) — Nihil est tam *angusti animi* tamque *parvi* quam amare divitias (CIC.) — *Stulti* *est* inanibus verbis commoveri; *est prudentis* sustinere impetum benevolentiae (CIC.).

I. Jss.

PARVO SUB LARE CENA

Ad praclarum P. VICTORIUM GENOVESI S. I.
gratulanter et reverenter.

Caerulus emanat tecti de culmine fumus,
per riguum pratrum flebilis unda fluit.
Occiduum solem plorans campana salutat,
effundens tremulum culta per arva sonum.
Pinguis ex agris rediens iam cantat arator
exstimplans lentas cornigerasque boves.

* * *

Interea cenam communem praeparat uxor,
invigilare focos cui Deus ipse dedit.
Incoquit en caules teneros ferventibus undis,
en ligula mersos summovet atque premit.
Triticum libum cineri supponit adusto;
dein alio solers advocat inde manus.
Allia nunc saxo, rutas contundit oientes,
serpyllum subigit suave terisque mola.
Omnia nunc vetula trudit miscetque patella,
nunc oleum instillat prodiga pingue super.
Haec leviter frigit. Vepres ardore morantur?
excitat en prunas exstimplaque pigras.
Inflatis buccis ventos immittit in ignem,
ut mox vase tumens bulliat unda cavo.
Cum videt ignavas prorsus languescere flammas,
affert arsuris arida ligna focis.

Tum gravior fumus manat, flagrante camino,
tum crebro crepitans cana favilla volat.
Incoctos caules fulvo nunc tollit aheno,
lancibus et sumptos non remorata locat.
Dein condimentum caules super ingerit aptum
atque manu spargens discutit inde salem.
Postquam implevit opus, vocem de pectore mittit:
advenit extemplo servula lina ferens.

* * *

Sternit serva super mensam mantile renidens,
quod mundum redit fonte fluentis aquae.
Enitet in piceo linum nigrore culinae,
ut nemorum fulgent inter opaca nives!
Adducit scutulas, cultros cyathosque rotundos,
furcillas trifidas; fert cochleare simul.
Imponit gabatas ornatas caulibus ante,
deinceps caseolos, pinguis dona Palis.

Infert servatam carnem quae pendet ad ignem,
et sale durati sordida terga suis.

Subtractum cineri libum tum portat odorum,
quae dat ruricolis munera tosta Ceres.

Affert laetificum, vigeant ut robora, vinum,
aurea quod patriis vitibus uva dedit.
Nec desunt patulo redolentia poma canistro;
seligit e varia quae mage plebe rubent.
Accipit inde nuces, fici et mollibus addit,
mitibus et miscet cerea pruna pisris.
In medio candelabrum dein collocat altum,
ex quo diffundat parva lucerna iubar.

* * *

Non haec, ut cernis, dapibus cumulatur opimis;
sufficit at parcis mensa parata cibis.

Haec, quae se circum proavos discumbere vidit,
escas et proprias suppeditavit eis,
frontem rugosam nec vidit edentibus unquam,
nec, quod displicat, triste supercilium.
Haec tantum fortes durisque laboribus aptos
sobria ruricolas sanaque cena beat.

* * *

Villica iam dapibus mensas onerarat inemptis,
noto cum sonuit proxima scala gradu.
Intenti pueri ludunt saliuntque iocosi,
cum subito clamant: « En pater, ecce
[pater!].

Paulo post, intrans, appetet fessus arator
qui rediens caros sentit amare magis.
Occurrunt illi tendentes brachia nati,
dum reduci laetis vocibus uxor ovat.
Nudat crura prius villosa pelle caprina,
sordenti socco liberat ipse pedem.
Deposito sacco, qui semen continet uber,
iungit filiolis oscula blanda suis.
Cernas tum pueros rursus colludere circum
perque domum totam tum properare pedes.
Haec inter videoas, cenam redolere paratam,
impositas munda sedulitate dapes.

 Ut iuvat uxorem redeuntem scire maritum,
 uxorem cui dos intemperata fides!
 Ut iuvat ex agris prospectum cernere culmen,
 fumeus unde globus temptat inane volans!
 Haec bona contingunt placidis non ficta colonis,
 impiger haec tribuit munera grata labor.
 Non qui gemmarum studio deflagrat anhelo,
 vel fabricat turres marmoreasque domus;
 non pernox auri qui magnos spectat acervos,
 vel sibi qui cupido regna superba petit:
 purus at abstinuit structis qui fraudibus atque
 servans iussa Dei pectore sancta colit;
 qui scit muneribus fortunae sobrius uti,
 tuta pace fruens, ipse beatus erit.

 Accedunt epulis cuncti, iam voce vocati:
 en nati, genitrix; en pater ante sedet.
 Servula non adstat sero defessa labore,
 at proprium accumbens occupat ipsa locum.
 Accipiunt avidi plenis de lancibus escas,
 sumunt quos praebet sobria mensa cibos.
 Nescio quid, spirat dulcis de vultibus aura:
 omnibus una quidem mens, amor unus inest.

 Nunc tenerae uxori vario sermone maritus
 messes enumerat, quas novus annus alit.
 Explicat arboreos cultus actosque labores;
 denique qui tauris sit renovandus ager.
 Collaudat validum quod iam molitus aratum,
 vomeris antiquum tollit ad astra decus.
 Concelebrat glebas, quas ipse subegit aratro,
 lanigerumque gregem lactiferasque boves.
 Filioli pendent facundo patris ab ore
 cordibus atque tegunt verba recepta suis.

 Iam modicis escis satiati scama relinquunt,
 iamque lares circum stant, crepitante foco.
 Aestuat exsultans urenti flamma camino;
 apposito baculo sternitur ignis edax.
 Excipiunt pueri plaudenti voce favillas,
 quas oculis cernunt aetheris ire viam.

 Nunc animum precibus dignum concedere tem-
 pus;
 Caelesti Matri nunc tribuendus honor.
 Aspice nunc dociles ut cogat villica natos

succiduoque genu iungat ut ipsa manus.
 Continuo, simplex veluti cor suggestit illi,
 invocat auxilium Virginis ore pater.
 Ipse vocat Dominam quae Sancta vocatur in
 [orbe,
 ut procul a tectis exigat omne malum.
 Ipse vocat Dominam praesens quae sublevat
 [aegross,
 ut validam miseris provida tendat opem.
 Ipse vocat Dominam complet quae vota precan-
 [tum,
 ut teneram prolem semper amica tegat.
 Ipse vocat Dominam tetros quae reicit imbris,
 spicea ne messis grandine trita cadat.
 Ipse vocat Dominam rutilis quae cingitur astris,
 ne pereat crebris ignibus alta Ceres.
 Ipse vocat Dominam, Virgo quae dicitur alma,
 ne spes in trepidis rebus adempta labet.
 Respondent omnes alternis vocibus: «Ora,
 pro nobis ora, Sancta Dei genitrix,
 Ut digni pacto Christi efficiamus amore
 da nobis, addunt, fulgida stella maris».

 Exactis precibus, coniux tunc aggerit ignes,
 ut mos est; cineres accumulatque super.
 Tunc omnes pariter dulci dant corpora somno;
 tum recreat fuso membra sopore quies.
 Pendulus e tigno diffundit lumina lychnus,
 quo domus interior nulla carere potest.
 Haeret parietibus fumosis munda supellex,
 quae tremulis radiis lampadis icta micat.
 Virginis ex muro dependet dulcis imago
 (contegitur fixo picta tabella vitro).
 Alma Parenis tenui flamma lustrata renidet,
 dum Puerum stringit blanda foyetque sinu.
 Iamque Piam textis ornarat villica ramis,
 iunxerat et vernum purpureumque decus.
 Desuper oblatis Virgo redimita coronis
 devotos vigilans protegit usque suos.

VINCENTIUS POLYDORI

*Qui prudens est, et temperans est; qui tem-
 perans est, et constans est; qui constans est, et
 imperturbatus est; qui imperturbatus est, sine
 tristitia est; qui sine tristitia est, beatus est;
 ergo prudens beatus est.*

SEN., Epist. 86.

HISTORICAE NOTAE

De fontibus Romani iuris in prima Rei- publicae periodo: de transitu a Regno ad Rempublicam.

Ardua sane res est hodie post saecula tot, post tot rerum eversiones, in tanta fabularum congestione, in tanto documentorum defectu rationem illam persequi qua Reipublicae Regnum concesserit. Immutationem rerum Romanarum repentinam fuisse ex tyrannide Tarquinii illius Superbi, regesque a. dix ante Chr. nat. exactos fuisse consulesque binos, annuos creatos, traditio refert; quae tamen traditio non ante saec. III, vel II a. Chr. nat. orta est, ut plane novimus, eamque non esse in omnibus fide dignam iam copiose vidimus.

Sedulo rem consideranti id unum certo appareat, rerum immutationem non uno eodemque tempore perfectam fuisse, sed labentibus annis, prout varia temporis rerumque adjuncta ferebant haec novi ordinis evolutio perfectionem forsan non ante saec. II attigit, sed statim concidit.

Sunt qui dubitant odium in regium nomen explosisse illico exactis regibus, quippe semper Romani hoc nomine deos invocaverunt; Rex vero Sacrorum nulla affectus est unquam invidia, semperque veneratione cultus regia in foro; regium nomen invisum fuisse post bella civilia tum Graecorum odio cum etiam Caesaris et Antonii credendum est.¹

Sunt autem qui censeant regibus expulsi creatum illico fuisse dictatorem, a quo deuentum postea fuit ad magistratum collegiale; dictator enim quid medium eis videtur inter Regnum et Rempublicam; non iam regnum quia ad tempus, nondum res publica, quia penes unum est imperium.

Alii existimant iam initio regimini monachico et perpetuo suffectum fuisse regi-

men collegiale; non tamen ad tempus, sed ad vitam.

Denique alii opinantur praetores, qui duces militares erant, sensim regibus praevaluisse Romae, ut factum est Athenis ubi «strategi», qui vocabantur, praevaluebant suffectique sunt «polemarchi».

Hos quod spectat, id unum animadverendum, nimis urgendam non esse analogiam ex historia Graeca ad Romanam; non idem enim prorsus iter populi omnes teruntur; illos autem quod attinet, notandum est regimen collegiale vitalicum inauditum fuisse Romanis. Denique de dictatore notandum est, id contra novi ordinis veluti peculiare fuisse ut supremus magistratus non esset unus, sed bini; collegium non perpetuum, sed annum; praeterea ad id deuentum fortasse non illico, sed paullatim fuisse. Tarquinii ex urbe recessere quia fractis ad Cumam Etruscorum opibus, elementum Latinum et patricium in urbe revaluit, audientiusque fit novis Sabinorum elementis sibi adlectis. Duo igitur heic ponenda sunt ob Tarquinios concidentes: hinc patricii Latini revalentes; inde Sabini novi advenientes.

Cum primis redditur in pristinum: deficiente rege, auspicia redeunt ad patres; Rex Sacrorum, qui etiam sub Tarquinii remanserat, licet tantum pro sacris, momentum suum recuperat: a rege tyranno aditus fit ad regem sacerdotem. Patrum concilium potestatem atque praestantium recuperat: restauratur regnum veluti «oligarchicum»; imperium est penes patres, exercetur a singularis ex ordine, moderante Rège Sacrorum.

Scimus tamen non inauditum fuisse Romanis posse summam rerum penes plures simul esse, ut iam fuisse traditum erat penes Romulum et Titum Tatium; ut iam omnes norunt factum fuisse saec. IV et V et antea apud Etruscos penes unum semper fuit et Lucumoni perpetuo dictator annuus succedit, apud Umbros, Osco-Sabellicos, apud quasdam Latinas civitates duo com-

¹ Cfr. DE FRANCIEGI, *Storia del Dir. Rom.*, I, 151.

muniter habentur, aut Praetores, aut Magones, aut Meddices.

Sabinos autem haud parvam habuisse partem in primaevae Reipublicae regimine iam ex eo didicimus, quod inter primores gentes feruntur Sabini, uti Valerii, Claudii, Cornelii, qui altioribus magistratibus functi sunt.

Age vero, nil mirum si quid in constituta quoque sensim sine sensu Republica contulere Sabini ex suis institutis et moribus; si «pluralitatem» ac «temporaneitatem» (sit venia verbis) supremorum magistratum in rerum ordinem renovandum deduxerunt. Id etsi Romanis inauditum, at eo facilius suaderi eis potuit, quia hac ratione facilius vitabatur periculum ne quando tyranni restituerentur. Ideo nota nova in supremo magistratu gerendo a Sabinis mutuata haec fuit: 1° ut esset penes plures; 2° ut esset ad tempus; scilicet ut esset penes binos eosque annuos: hi Praetores primum, deinde Consules appellati fuere. Quum autem Romanis regium imperium esset quid omnino unum, individuum, inscindibile, uti individuum, inscindibile est dominium rei cuiusque, binis praetoribus idem concessum est, ut integrum simul esset penes utrumque; inde regimen illud singulare quod «collegiale» dictum est, quod simillimum est condominio, uti alias videbimus. Itaque novus rerum ordo nec uno consistit momento, nec sine diurna populi contentione, sed elementis Latinis simul cum Etruscis et Osco-Sabellicis compositus exstitit. Quidquid est, prima praecipuaque innovatio in magistratu supremo effecta est; deinde in condicione plebis; itaque in notis hisce nostris quae sequentur primum de illis, de hac deinde singillatim dicemus; demum uno veluti conspectu eam expendemus constitutionem, quae Reipublicae veluti proprium fuit et peculiare signum, quaeque nonnisi circa medium saeculum III composita tandem est.

S. ROMANI.

DE EPISTOLARUM DIRIBITORIIS MEMORIAE

A Romani Imperii occasu diuturnum per tempus ad barbarorum usque ditionem quum divinae omnes humanaeque res funditus commiserentur atque perturbarentur, nulla epistolis diribendis publici magistratus vel ministri, neque per Italos, neque alibi per orbem fuere. Epistolarum enim commercium pacifica omnino humanarum gentium communione eget ut floreat et multiplicetur. Neque aptas publicae eius gestioni fas est condere leges, antequam singulorum commoda et negotia legibus communita sint tutaque ratione existant.

Verum ex quo primum Carolus Magnus Imperator perturbatas undique res compondere et redintegrare legibus et armis est orsus, epistolis quoque diribendis tutas facere vias primus instituit. Certum est tamen, exacto anno illo taeterimo post Chr. natum millesimo, rem undique melius esse dispositam. Universalis enim caedis abacto metu, omnibus modis cives contendunt, ut negotiorum suorum communio nem utique multiplicarent. Viatores itaque mercatoresque, atque ii potissimum, qui tunc temporis, pia relligione moti, ad sancta ubique gentium loca peregrinabantur, privatorum vel sodalitorum epistolas huc vel illuc deferre instituerant. Optimates vero fere omnes atque sodalitia opibus diutoria nuncios sibi delegerunt atque stipendio constituere, quorum brevi exemplum tum abbates, tum episcopi certatim sequuntur.

Arduum sane opus erat, at magis arduum in dies fiebat, quo dissita magis loca essent, vel quo acrius bellorum ignis flagraret. Quia vero fideles invenisse nuncios non facile erat, religiosi ipsi sodales, qui quaeritandae stipi circumabant, tale plerumque adimplebant.

Medio vero saeculo XII, conditis multas per urbes, ut Bononiae, Lutetiae Parisio-

rum, Neapoli litterarum athenaeis, nuncii delecti sunt, qui humanissimum illud artium bonarum commercium tum inter unam vel alteram academiam, tum inter iuvenes studii operam dantes eorumque parentes aut cognatos epistolas deferrent. Qui plane nuncii adeo fideliter suo ministerio satisfacere visi sunt, ut publicis praemiis ab ipsis magistratibus brevi cumularentur atque publicis quoque epistolis diribendis deligerentur. Nam Fridericus ipse cognomine Aenobarbus, quo imperante Bononiense athenaeum est inauguratum, decreto anno MCLVIII edebat, cuius vi non solum quisque regionem suam studiorum causa esset relicturus, tutum per urbes omnes haberet iter; sed idem privilegium nuncii eorum et legatis extensum voluit.

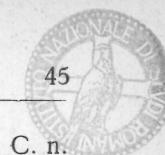
Huiusmodi igitur commercia multiplicata sunt in dies magis, nec epistolarum tantum, sed etiam pecuniae, supellectilium atque saepe, adhibitis curribus et equis, impedimentorum et civium. Simile ministerium saepe quoque exercebant pecudum ductores, qui huc vel illuc ad ferias vel ad nundinas discurrebant. Quinimo, quum haec plerumque itinera certis semper in hebdomada diebus ab una ad alteram urbem fieri solerent, mactatorum hoc ministerium epistolare respublica ipsa sibi tandem suscepit et stipendio habuit ut civibus utilitati perspicere, usque ad exitum saeculi XVII. Vigebat autem iam a saeculo XIII in Germanis epistolarum diribitorum ab equitibus ordinum relligiosorum ex una in alteram ordinis sui domum expletum, ut pariter monachi cavebant, qui ab una ad alteram abbatiam circumabant; iuniores equites nuncii deferendis destinabantur. Citissimum ministerium eorum erat, sed pretium quoque litteris diribendis satis grave; nam epistola Romam nisi decem marks solutis haud deferebatur.

Sed iam extra Europae fines diribitoria litterarum paulatim multiplicabantur, ut, exempli gratia, in Araba Bagdad regis di-

tione, quae anno circiter millesimo p. C. n. a Persis usque Aegyptios attingebat. Pedites illic erant equitesque selecti, qui per vias imperii certis stationibus manebant, atque invicem sibi epistolarum sacculos tradebant ab una in alteram usque urbem. Universae rei publici magistratus erant praefecti, quumque optimum undique hoc tanti ministerii exercitum videretur, eversa licet illorum regum potentia, quod ipsi tamen de re statuerunt integrum mansit.

Publici vero diribitorii initium in Europa tunc potissimum repetendum est, quum Franciscus Thurn Taxis, origine Bergomensis, a Maximiliano Caesare privilegium gerendi epistolaris commercii obtinuit a Vindobona ad Bruxellas urbes, an. MDXVI. Vir quidem ingenio alacris et magna prae-ditus audacia, deducendis brevi per omnem Europam epistolariis itineribus admovit animum, latissimum augendis divitiis ambitum iure sibi patere existimans. Inter varias igitur Europae nationes itinera et epistolarum commercia comunicaturum sese Franciscus constituit, atque rei moderator summus in Belgis delectus, primum Bruxellis usque Parisios, mox Vindobona Romanam, per Alpium vias, iter aperuit, deinde Vindobona ad multas alias Germaniae urbes; quumque ubique gentium susceptum ministerium plenissime adimpleretur, omnes late reges Franciscum rogabant, suas ut per terras similes viae lustrarentur. Anno itaque MDXXXVI moderator epistolis diribendis per Austrorum omne imperium est constitutus Leonardus Thurn Taxis, et primum comes, deinde Imperii princeps creatus est. Idque tam optimo iure factum tunc videbatur, ut Franciscus Moser iurisperitus, tunc temporis clarissimus, scribere non dubitaverit diribendarum epistolarum industriam a Francisco illo inventam cum Christophori Columbi gloria, qui Americam invenit, merito posse comparari.

At familiae fortuna longe felicior quam Columbi evasit. Quum enim omnes Ger-

manici Imperii Caesares ab ipso sua epistolaria negotia geri petiissent, factum est plane ut Germania omnis et Austria, Belgarum regio septemtrionalisque Italiae, Galliae Iberiaeque provinciae curribus et equis eius quasi sub ditione persulcarentur passim. Quamobrem quum placuit regibus ministerium illud late ingens suum facere, incredibili pecuniae vi illud eruere coacti sunt, nec ubique id fieri per Germanos potuit, nisi anno MDCCCLXVI.

X.

Selecta ex bibliothecis et archivis

Anatomica humani corporis synopsis¹

Denique pro coronide paelibandorum de secretionibus non est hic praetereunda celebris inter recentiores controversia, utrum supra illa separationis actio, qua ab ipso sanguinis commercio fluidum per glandulam in vas excretorium, vel reductorium truditur, sola fiat vi trudentis cunei per peculiare fermentum (quod praecipitans appellant) adacti; an vero configuratione ostiolorum cum particulis separandis; in qua neutrum quidem animo sedet meo. Enimvero si peculiaribus fermentis hoc tribuatur, abire esset in infinitum; glandulae enim aliae pro fermentorum elaboratione ac secretione essent assignandae; configurationi autem obsistit tum fluidorum compositio, quae magnam partem flexilibus, teretibus ac rotundis consurgit phlegmatis particulis, quae foramina utcumque angularia non aegre subire valent, tum pellicea atque expansilia orificiorum labia, quae proinde certam constanter figuram retinere non possunt. Nihil igitur reliquum est, nisi ut ad solam commensurationem configuiamus, nimirum quae perimetri potius majoris, vel minoris rationem habeat quam

¹ Cfr. fasc. sup.

figurae; hanc enim fere ovalem plerumque putamus; ita tamen, ut minor semper glandularis orificii amplitudo esse debeat, quam cuiusvis tenuissimi sanguinei corpusculi; aliter enim crux ipse reflueret, quemadmodum interdum accidere per morbum solet; quum scilicet cribra praeternaturali impetu, vel erosione nimium distenduntur ac dilatantur.

Quae autem huc usque in genere de secretionibus disserimus, mirifice illustrantur et confirmantur praeclara observatione viarum locorumque, in quibus natura glandulas, seu secretionum officinas, dispositus. Nam (praeter halitusas aqueasque partes, quae tamquam effluvia sanguinis ad evaporandum prompta, ubicunque idoneus folliculus, vel saltem porus occurrit emittuntur) quo glandula breviori itinere proprius cor locata est, eo gravior a sanguine substantia ibidem excernitur; quo vero longius a corde posita est, eo levior ac subtilior ibi humor deponitur ac filtratur. Itaque quum renes sint glandulae conglomeratae infra, et omnium proximae ipsi cordi, atque ad excipiendum ab aorta sanguinem via brevissima collocati, ideo fit ut lotium, quod aliis succis gravius est, in iisdem ceteris concurrentibus, facilime separetur; deinde quia bilis est liquidum urina levius, idcirco hepar prolixiori et tortuosa meseraicarum, splenicularum et totius portae venarum semita sanguinem excipit; ut nempe tot diversiculorum circumvolutionibus ad locum, quamquam primo aspectu cordi vicinum, multis tamen ambagibus pererratis, tandem perveniat. Et quidem urinam bile graviorem esse non modo intellectui suadet copia tartari, qua lotium redundat; verum ipsis etiam oculis demonstrant lapides in utraque glandula, aut vesica concreti, quorum urinarii in aecto semper subsident; biliarii vero interdum fluitant, interdum aequibrantur, nec, nisi raro, fundum petunt. Aestate vero, quoniam urinosa substantia, volatisatis magis

salibus, levior in specie fit quam hyeme, propterea ad cutaneas glandulas magna ex parte divertit: quo etiam in statu naturali reicitur atque amandatur, quum per violatos motus augetur impetus propulsivus tam praecordiorum, quam muscularis machinae reliqui corporis, contra contentum fluentemque in canalibus sanguinem. Quamobrem urinosum serum a sanguine violenter ultra sectiones arteriarum emulgentium rapitur; quinimo accidente per agitationem illam maiori volatilium particularum extricatione ac miscela, tandem ad extreham usque peripheriam levius quoque factum sudorique admixtum urgetur, atque traducitur.

Quod si ad actuosissimorum ac summpere depuratorum fluidorum elaborationem progredi libeat, admirando sane consilio seminis et animalium spirituum opificium advertemus per canales maxime tortuosos, inflexos atque in locis a corde quam remotissimis celebrari. Nam unicuique exploratum est, arterias carotides non solum flexuoso per cranium ingressu cerebrum subire, sed etiam per labyrinthos meatus et retia non modicam eiusdem visceris substantiam pervadere. In testibus vero, praeter serpentinos contortosque canaliculos, illud quoque cautum fuit, ut fere extra corpus amandarentur. Adeo fixum naturae est, recrements graviora iuxta ordinarias leges primis cursibus a sanguine deponi, longioribus contra, quae subtiliora sunt corpora et leviora secerni.

Sed iam peragrat post galaxiam sanguineis tramitibus, et secerniculorum meatus, regredendum est ad alterum oesophago atque in faucium vestibulo hiantem canalem, per quem itus reditusque ambienti aeri patet. Elevata igitur epiglottide, factoque eodem tempore ampliori thoracis spatio, propter erectas costas ope muscularum, depressumque diaphragma, irruit ori, dempto renixu, circumfusus aer, atque per laryngem, asperam arteriam et bron-

chia usque ad vesiculos pulmonicas, quae data porta, diffunditur, et vi proprii impetus inter sanguinea vasa, quae supra vesicularum dorsum minutissima perreptant, in omnem partem nititur, eoque fit, ut singulis inspirationibus non tantum sanguis exactius cum recenti chylo lymphaque permisceatur, atque ab arteria pulmonica in sororem venam facilis trudatur; verum etiam elasticæ aëris partes, et spirituosa aetheris particulae, pinguis subtilibusque ichoribus per agitationem sociatae, uberius in sanguinem se se insinuant; quarum beneficio eiusdem fluxilitas atque intestinus motus promovetur. Nam tum cohaesio, ad quam alioque sponte sua globuli sanguinei tendunt, interiectis aëris moleculis, impeditur; tum urgenti admissarum particularum elatere, blande quaquaversum propelluntur et agitantur quae lentae resedique forent; tum demum corpuscula, quae in spiritum, seu in fluidum impetum faciens, ut cum Hippocrate loquar, abre nata sunt, magis attenuantur, atque idonea muneribus coctionum, separationum, motuum ac sensuum efficiuntur.

(Ad proximum numerum).

I. M. LANCISI.

ANNALES

Europaeum discrimen

In superiore eventum recensione nostra retulimus Hitlerum, supremum Germanarum rerum moderatorem, Iugoslaviae administros apud se recepisse cum iisque colloquium habuisse, ex quo plures conjectarunt fore ut et regnum illud ad « foedus tripartitum », non aliter ac finitimarum Bulgarorum Rumenorumque civitatum accessum; neque iniuria, nam proxime nunciatum est id factum esse Vindobonae,